
Het offer

In de vier opeenvolgende themanummers van In beweging, waarin de vier delen van de mensenwijdingsdienst aan de orde komen, staat in dit Paasnummer het offer centraal. In de eerste bijdrage gaat de arts Aart van der Stel in op het offeren in lichaam en ziel van de mens: wanneer leidt dat tot uitputting, wanneer dient het de ontwikkeling? Bastiaan Baan beschouwt de rol van het offer in de menselijke cultuur en brengt dit in relatie tot het offer van God. Wilma Bos beschrijft de verschillende substanties die in de mensenwijdingsdienst betrokken zijn bij het offer. En tot slot gaat Myriam Driesens in op de vruchten van het werken aan de ziel, die men in de dienst kan offeren.

Het offeren zit ons in het bloed

door Aart van der Stel
(arts, gemeente Rotterdam)

Het is een echte uitdaging om over offeren na te denken, zonder er subjectief bij betrokken te raken. Offeren krijgt snel een negatieve bijklank, in de zin dat er iets wordt afgepakt en niet meer beschikbaar is voor degene die het heeft geofferd. Iemand offert zijn leven voor zijn vaderland en een moeder offert haar laatste boterham voor haar hongerige kind. Enerzijds voelt dat aan als een mooi gebaar, maar het gevoel van verlies is er toch onlosmakelijk mee verbonden. In elk geval raakt iemand in het proces van offeren iets kwijt. Uit de voorbeelden wordt overigens wel duidelijk dat met het offeren een doel gediend wordt: het vaderland wordt gered en het kind kan blijven leven. Misschien is het, om naar het proces van het offeren te kijken, dan ook een vruchtbaarder uitgangspunt om de aandacht te richten naar het doel en vanuit dat doel iets te zeggen over datgene wat geofferd is om zo uit het gevoel van zieligheid en verlies te komen. Offeren krijgt zo meer de betekenis van iets mogelijk maken dan van iets afzien.

Specialiseren

Goed beschouwd wordt er in het lichaam heel wat geofferd. In de geneeskunde is momenteel bijvoorbeeld veel te doen over stamcellen. Dat zijn in het beenmerg aanwezige cel-

len die nog alles kunnen worden. Ze hebben als het ware nog geen keus gemaakt welk orgaan ze gaan dienen. Daarom is de verwachting dat ze een belangrijke rol zouden kunnen gaan spelen bij de reparatie van beschadigde organen, zoals na een hartinfarct, een leverontsteking of bij reuma. In het hart gebracht worden ze hartcellen en in de lever levercellen. Van onnipotente cel ontwikkelen ze zich dan tot een specialist. Het is nog niet zover, maar de eerste experimentele resultaten zijn veelbelovend. Een stamcel offert zijn 'cel-algemene-dienst-zijn' op voor een plaats in een orgaan. Het laat zich vergelijken met een jongvolwassene, die nog de hele wereld voor zich heeft en uiteindelijk tot een, zijn expansiemogelijkheden beperkende, beroepskeuze komt.

Maar ook organen offeren. Het lichaam is gebaat bij een heel constant milieu, zich uitend in constante bloedwaarden, een constante temperatuur en een niet al te schommelend gewicht. Dat vraagt van onze organen een zeer nauwe samenwerking, waarbij uitgebreide regelsystemen ervoor zorgen dat geen enkel orgaan uit de pas loopt en teveel zijn eigen gang gaat. Het is bijvoorbeeld interessant dat veel organen, zoals de oren of de nieren, veel meer capaciteit hebben dan nodig voor hun functie: zo zouden we met eenderde gedeelte van één nier heel goed toekunnen en hoort één oor al tachtig procent van datgene wat er te horen is. Een nier zou dus,

aan zichzelf overgelaten, veel meer 'nier' kunnen zijn. Je kunt je afvragen, waarom dat zo is en wat er gebeurt met het overschot aan capaciteit. Wat doen de oren of de nieren daarmee?

Bij een ziekte als kanker gaat hier iets grondig mis. Een celtype of een orgaan onttrekt zich hierbij aan zijn dienende rol en zijn plaats in de hiërarchie van het lichaam en doorbreekt letterlijk zijn grenzen. In de kanker heeft een cel zich losgemaakt uit het geheel en gaat het – ten koste van het organisme – zijn eigen gang, vormt het als het ware zijn eigen orgaan. De energie die een gezonde cel niet voor zichzelf nodig heeft en beschikbaar stelt aan het totale organisme wordt nu op 'egoïstische' wijze voor eigen doelen aangewend.

Vitaliteit

Wat gebeurt er met de energie, die niet door de organen wordt gebruikt voor hun eigen functioneren? Rudolf Steiner beschrijft hoe in de ontwikkeling van het kind een moment komt rond het zesde, zevende jaar, dat het lichaam uitgevormd is. Het zal nog wel groeien, maar met de tandenwisseling is de vorming van de organen voorlopig in een eindfase beland. De krachten van het levenslichaam, onze vitaliteit, zijn niet meer allemaal nodig voor de lichamelijke ontwikkeling, maar kunnen voor andere doelen aangewend worden. Er hoeven nu geen fysieke organen meer gevormd te worden, maar wel organen voor de ziel. De eerst fysiek werkende krachten gaan nu het denken dienen en het kind gaat zich gedachten vormen over de wereld om hem heen. Dat heeft het kind tevoren uiteraard ook al gedaan, maar dan gebeurde het toch vooral in het kader van het geschikt maken van het lichaam om dat te kunnen en was het denken nog sterk lichaamsgebonden, dat wil zeggen gericht op de eigen plek in de wereld en nog niet zo gericht op de wereld zelf.

Hier wordt duidelijk iets zichtbaar van de positieve kanten van het offeren. Lichamelijke

krachten worden zielenkrachten. De organen houden hun vitaliteit niet voor zichzelf, maar stellen die ter beschikking van een hoger doel, namelijk het ontwikkelen van bewustzijn. De puur lichamelijke ontwikkeling wordt voor een deel teruggehouden om een andere, op een hoger niveau functionerende ontwikkeling mogelijk te maken. Dat kan ook weer te ver gaan. Een leerkracht zal er op moeten letten, dat door het onderwijs niet teveel vitaliteit aan het lichaam onttrokken wordt, wat zich bij het kind uit in lusteloosheid of bloedarmoede. Het lichaam kan kennelijk gedwongen worden om teveel te offeren.

De psyche, de plaats waar ons bewustzijn zich afspeelt in het laten ontstaan van emoties, gevoelens, hartstochten en gedachten, maakt zich op zijn beurt dienstbaar aan de ontwikkeling van de persoon. De ziel zet de individualiteit op het spoor van zijn ontwikkeling door het laten ontstaan van interesse en het zich bewust worden van de eigen wil. Gelukkig zijn wij als mensen geen wezens die geheel gedirigeerd worden door hun emotionele leven: het is prettig om emoties te hebben, maar het is een belemmering voor een harmonische ontwikkeling om louter emotioneel te zijn. Emoties worden omgevormd tot gevoelens, als uiting van ons vermogen om onszelf te kunnen terughouden. Gevoelens van honger of dorst kunnen worden teruggehouden, wanneer de situatie dat van ons vraagt. Daarin offeren wij onze primaire neiging om onze behoeften te bevredigen.

Tot hier toe is het proces van het offeren beschreven vanuit de natuurlijke ontwikkeling van het menselijk organisme. Het gebeurt aan ons; we hoeven er niet zoveel voor te doen: het offeren zit ons in het bloed. Maar op een gegeven moment moet het offeren tevoorschijn komen en van een in het verborgene van het lichaam functionerend proces tot een bewust gehanteerd gebaar worden. Deze ommekeer is in de biografie te lokaliseren rond het einde van de twintiger jaren. Een mens neemt daar, als het goed gaat, zijn leven bewust ter hand. Er worden zelfbewuste keu-

zes gemaakt, in werk, relatie en andere interessegebieden. Met alle energie en vaardigheden die de mens tot zijn beschikking heeft, wordt het leven vormgegeven. Je kunt hier echt spreken van 'uitleven', in die zin dat het uitdagend en spannend is om te zien hoever je kunt komen met je biografische bagage.

Offeren aan zinvolle processen

Dat gaat een hele tijd goed, zeker tot in de veertiger jaren. Dan wordt het tijd voor iets nieuws, ook al is dat op zich niet meteen duidelijk, laat staan dat een mens zich ervan bewust is wat de inhoud van dat nieuwe moet zijn. In eerste instantie kan de noodzakelijke ommezwaai ervaren worden als een leegte in de ziel, als het ervaren van zinloosheid ten aanzien van het handelen tot dan toe of tot verschijnselen als depressie of burnout. In het laatste geval wordt er in de psychologie gesproken van de 'Vermoeide Held', de mens die zich tot het uiterste heeft ingespannen om iets te bereiken en nu ineens, vaak na een heftige teleurstelling of crisis in werk of relatie, geen energie meer heeft. Terugkijkend kun je de beleving hebben dat die mens, hoe goed en zinvol hij ook is bezig geweest, op een gegeven moment uit het oog verloren heeft, dat hij in zijn werk ook enige afstand moet betrachten en zich af en toe moet afvragen wat de zin van zijn werk is en of het werk wat hij nu doet en de manier waarop hij er mee bezig is nog in overeenstemming is met de idealen van waaruit hij er aan begonnen is. Mensen die burnout raken zijn altijd met hooggestemde idealen begonnen. Het zijn niet de cynici, de mensen die het allemaal niet zoveel kan schelen, die burnout raken!

Ben ik nog dienend aan mijn idealen? Dat is de vraag die de ziel zich stelt en in het geval er een burnout optreedt moet die vraag negatief beantwoord worden. Er wordt niet meer geofferd, dat wil zeggen het in stand houden van een bepaald zelfbeeld en de tot stand gebrachte levenssituatie is in de plaats gekomen van het werken aan het realiseren

van een ideaal. Misschien moet je wel zeggen dat een mens gezond blijft, zolang hij zichzelf zingevingsvragen durft te stellen en zich voortdurend afvraagt of hij niet aan het vastraken is in een geworden situatie. Heeft het zin wat ik doe en stijgt dat uit boven mijn eigenbelang? Moet ik bijvoorbeeld op zoek gaan naar een manier om dat wat ik me aan kennis, inzichten en vaardigheden heb eigen gemaakt, over te dragen op anderen? Wat kan ik doen voor de generatie na mij? Wordt het tijd om te gaan schenken in plaats van alleen maar te nemen?

Wat zich bij depressie of burnout afspeelt op psychisch-biografisch niveau zie je op lichamelijk niveau terug bij welvaartsproblemen als hart- en vaatziekten, overgewicht, diabetes en hoge bloeddruk, die, vaak samen voorkomend, uiting zijn van het onvermogen van het lichaam om zinvol om te gaan met substanties als vet en suiker. Daar waar in het lichaam suiker en vet aan hun lot worden overgelaten en niet gebruikt worden om, via de verbranding, andere lichaamsprocessen mogelijk te maken, worden ze tot fysieke, doelloze materie, wat leidt tot ophoping en dus gewichtsvermeerdering. Het voert te ver in het kader van dit artikel om dit verder uit te werken, maar er lijkt een directe verbinding te bestaan tussen onze enorme welvaart, die ons de noodzaak ontnemt om ons bezig te houden met vragen naar wat we nu echt nodig hebben om te leven en het te fysiek, aards-doods worden van onze lichaamssubstanties, die zich daarmee onttrekken aan de mogelijkheid om ze te offeren aan voor de biografie zinvolle processen.

Gekeken naar de processen die zich in het leven van een mens afspelen, kun je zeggen dat het er steeds om gaat dat een bepaald proces zich richt naar andere, hoger gelegen processen. Een deel van de mogelijke activiteit wordt teruggehouden, omgevormd of ter beschikking gesteld om dat hoger gelegen proces mogelijk te maken. Dit proces, dat je een offer zou kunnen noemen, treedt zowel op een onbewust, puur lichamelijk niveau op

als op bewust, psychosociaal niveau. Daar waar een mens zijn vermogen tot offeren kwijt raakt, is er sprake van een bedreiging

van zijn gezondheid en zal therapie en herstel erop gericht moeten zijn om iemand weer de kunst van het offeren bij te brengen.

Offeren: Waarom? Waartoe?

door Bastiaan Baan (geestelijke, gemeente Zeist)

Offeren is een handeling, die bijna zo oud als de mensheid is. In alle culturen en volkeren speelt de offer-handeling een beslissende rol. Dat geldt niet alleen voor de religieuze handeling, maar ook voor andere gebieden van het maatschappelijke leven: zonder offers geen ontwikkeling. Als deze uitspraak u radicaal in de oren klinkt, loont het de moeite om dit artikel verder te lezen.

In de Bijbel is er voor het eerst sprake van offers kort nadat de mens het paradijs verlaten heeft. In het paradijs is hij nog één met de godheid; zodra hij zich daarvan losgemaakt heeft en de godheid 'tegenover' zich beleeft, ontstaat de drang om te offeren. Zo brengen Kaïn en Abel hun offers als geschenk aan God – of, zoals het in oude culturen wel werd genoemd, als 'spijs voor de goden'.

Telkens herken je in de oude, voorchristelijke offers, dat 'vermogens' aan de godheid werden geschonken – zó, dat met het vermogen iets van de schenker meeinging (zoals we het woord 'vermogen' immers ook in twee betekenissen kunnen gebruiken: fysiek en geestelijk). Met deze voorchristelijke offers verbond zich de intentie: mijn vermogen is niet mijn bezit. Ik schenk daarvan iets wezenlijks terug aan de rechtmatige eigenaar, aan God. Door alle voorchristelijke culturen heen is dit motief herkenbaar: fysieke 'offer-gaven' zijn de tastbare uitdrukking van geestelijke 'over-gave'. Ook in de christelijke cultus is dit motief nog (deels) herkenbaar: het offertorium in de rooms-katholieke mis bestaat onder meer uit het 'brengen van de gaven'. Zo was het in de vroegchristelijke kerk gebruikelijk om een bijdrage in natura mee te brengen; dit tastbare offer van de gelovigen werd op de treden van het altaar gelegd. Liturgisch gezien gaat het hier – tot op de huidige dag – om een rest van het voorchristelijke offer, waarbij tastbare gaven aan de godheid werden geschonken.

De offergaven van Kaïn en Abel. Kapiteel in de kerk van Moutiers-Saint-Jean, 1133

Ook in de mensenwijdingsdienst speelt dit gegeven een herkenbare rol. Zo wordt de kelk met de 'drank der gezondheid' als offergave opgeheven tot de godheid. Bij het inschenken van de gaven van wijn en water hebben zich met deze substanties de krachten van het religieuze willen en voelen verenigd, zodat het om méér dan uiterlijke substanties gaat.

Het offer van God

Er is vanouds nog een andere reden om te offeren. Niet alleen leeft de mens te allen tijde in het besef, dat iets van zijn vermogens uit vrije wil aan de rechtmatige eigenaar moet worden teruggeschonken. Misschien nog sterker was vanouds het besef, dat hij het offer van God

moet beantwoorden. De oorsprong van het menselijk offer is het offer van God. In de joodse mystiek kent men dit offer onder de naam *zimtzum*. Het Hebreeuwse woord *zimtzum* duidt een samentrekking aan, een zich terugtrekken om ruimte aan de ander te geven. God kan alleen een zelfstandige schepping tot stand brengen, door uit deze schepping terug te treden. God doet een stap terug, opdat de schepping een 'eigen leven kan leiden'. Als Hij als almachtig godswezen totaal aanwezig zou zijn in Zijn schepselen, zou geen sterveling ooit vrij kunnen worden. Om een zelfstandig mens te scheppen, moet God zich (deels) uit Zijn schepselen terugtrekken. In deze terugtrekkende beweging scheidt Hij speelruimte voor de mens. Dat is Zijn offer – lang voordat het in de mens opkomt om aan God te offeren. Hoewel het woord *zimtzum* niet voorkomt in het Oude Testament, kennen we wel de uitdrukking van dit begrip. Het is bijvoorbeeld verwoord in psalm 115: 'De hemel is de hemel van de Heer. De aarde heeft Hij aan de mensenzonen gegeven.' In de antroposofie komt dit offerbegrip terug in een pregnante bewoording. Vanzelfsprekend richt zich de religie van de mens van nature op God. Maar ook het omgekeerde werd door Rudolf Steiner eens uitgedrukt met de woorden: 'De mens is de religie van God.' Ononderbroken is God met oneindige overgave en liefde op de mens gericht. Het zou een te simpele voorstelling van zaken zijn, dat God dit offer aan de mens voor eens en voor altijd gebracht heeft, alsof Hij daarmee een *perpetuum mobile* voorgoed in beweging heeft gezet. De evangelist Johannes weet, dat deze offerkracht van God steeds opnieuw werkzaam is – als de eigenlijke 'bestaansgrond' van de schepping. Johannes noemt dit de *agapè* (de geestelijke, onvoorwaardelijke liefde) van God: 'Zo groot was Gods liefde tot de wereld, dat Hij de eengeboren Zoon heeft gegeven.' (Johannes 3: 16). Zijn altijd aanwezige liefde richt zich op de *kosmos* (dit woord gebruikt Johannes hier voor 'wereld': daarmee wordt de wereld aangeduid zoals hij ge-

worden en verworden is). Voor de onverlosste schepping met al zijn gebreken en afdwalingen heeft God *agapè*: onvoorwaardelijke liefde.

In deze stroom van liefde 'geeft' Hij de Zoon. Er staat niet: God zond Zijn Zoon, maar er staat een onvoorwaardelijk woord: 'geven'. Dat is een offer, dat al het menselijke bevattingsvermogen overstijgt. Oneerbiedig gezegd: daarmee heeft God alles gegeven wat er te geven was. Nu kan Hij alleen nog maar wachten op het in vrijheid geschonken offer van de mens. In Zijn almacht schenkt Hij de Zoon. In Zijn onmacht wacht Hij totdat de mens in vrijheid iets van zichzelf terug-schenkt.

En daarmee wordt de kring van de (voortgezette) schepping gesloten. Pas wanneer mensen uit vrije wil beginnen te offeren, is er ontwikkeling van de schepping mogelijk. 'Zonder offers geen ontwikkeling.' Dat geldt niet alleen in het klein, tussen de mensen, maar ook in het groot, tussen mensen en God. Hoe onogelijk klein ons offer ook is in verhouding tot het Zijne – het is het kostbare ingrediënt, dat God de mogelijkheid geeft om Zijn schepping te vervolmaken.

In een kleine anekdote, die mij verteld werd door een van de pioniers uit de begintijd van de antroposofie, werd mij deze wederzijdse offerstroom pas goed duidelijk. Het volgende werd mij verteld door een verpleegster, die als 18-jarige een beslissende ontmoeting had. Ze liep door de gang van een ziekenhuis toen haar van de andere kant van de gang de arts Ita Wegman tegemoetkwam. De (leerling)verpleegster beschreef deze woordeloze ontmoeting als volgt: 'Van Ita Wegman stroomde een liefde uit, die ik aan de andere kant van de gang al voelde. Het was overweldigend. Ik voelde mij heel klein en nietig. Maar het grootste was, dat deze bijzondere vrouw plaats maakte voor mijn kruimeltje liefde – en dat ik met mijn onvolmaakte, onbeholpen liefde iets mocht terug-schenken.' Zo kunnen tussen mensen twee offerstromen samenkomen en iets ongekend nieuws, dat

voor de toekomst van deze mensen van doorslaggevende betekenis is, doen ontstaan. Ongetwijfeld moet de onzichtbare offerstroom tussen mens en God nog meer bewerkstelligen, wat voor de gehele schep-

ping van betekenis is. Dat is, wat het offer in de mensenwijdingsdienst uitdrukt met de woorden: 'het vuur der wezenscheppende liefde'. Offeren doet een liefde ontbranden, die het begin is van een nieuwe schepping.

De substanties in het offer

door Wilma Bos (geestelijke, gemeente Leeuwarden)

De mensenwijdingsdienst is een eredienst, die zich in het aardse afspeelt. Hij is een gebed, waarin aardse stoffen worden gebruikt, die enerzijds een teken zijn voor de intenties van de aanwezigen en anderzijds dragers mogen worden van de goddelijke kracht die zich in deze eredienst wil manifesteren. Het zijn er drie: brood, wijn en wierook.

Graan en wijnstok

De eredienst heet ook wel: de dienst van brood en wijn of het Heilige Maal. Wat maakt juist deze twee substanties zo bijzonder, dat ze dragers kunnen worden van het hoogste goddelijke? Ze zijn zeer tegengesteld aan elkaar, wat afgelezen kan worden aan de manier waarop ze groeien en juist daardoor vullen ze elkaar aan.

Wanneer de graankorrel ontkiemt, vormt hij eerst een wortel, die zich met de aarde verbindt. Daarna groeit de halm direct naar boven en vormt een wonder van statische kunst, rechtop staand met zijn stengel van enkele millimeters doorsnede. Tegenwoordig zien we de oorspronkelijke lengte van het graan niet meer, maar er zijn nog mensen die zich kunnen herinneren, dat je je in een korenveld kon verstoppen omdat het manshoog stond. De bloei van een aar duurt maar een heel korte tijd en in een paar uur is de bloei van een veld voorbij. Een gouden wolk van stuifmeel verheft zich, verbindt zich met het licht en de warmte van de zon en daalt zonder tussenkomst van de insecten weer neer. De tarwe is van de hele plantenwereld het rijkste aan kiezel, een mineraal dat de bemiddelaar is voor licht en warmte, en voor de kosmische kracht van de lichtheid en van het oprichten tussen de aarde en de hemel. In al deze eigenschappen heeft het graan een ver-

Graan en wijnstok. Tekening, gemaakt in de voorbereidingslessen op de jeugdwijding.

houding tot de kosmos en in het bijzonder tot de zon. Wanneer we een korenaar zien, lijkt hij op een zonnestraal die als een pijl naar de aarde is geschoten. De rijpe aar sterft af van beneden naar boven, waarna het rijpingsproces in de korrel nog verder gaat na het oogsten. Tot slot is al die kosmische zonnekracht

samengetrokken in de dode graankorrel, waarin de kiemkracht slapend aanwezig blijft, in sommige gevallen eeuwenlang. Dit hele verloop omvat één zonnejaar, waarna de cyclus weer opnieuw begint. De plant verbindt zich in dit proces intensief met de aarde, maar in de loop van zijn leven is alles erop gericht de aardzwaarte te overwinnen.

Dit in tegenstelling tot de wijnstok. Eén plant kan honderden jaren oud worden en als klimplant streeft hij niet naar de kosmos, maar tast in het zoeken naar houvast steeds weer naar verbinding met de aardzwaarte. De korenaar staat verticaal, de wijnranken breiden zich horizontaal uit. De bloempjes openen zich niet naar de zon, maar de kroonblaadjes vormen een soort parapluutje dat het vruchtbeginsel afschermt, zoals later ook de vruchten vaak onder de bladeren in de schaduw hangen. Zij rijpen door de zonnewarmte die door de aarde wordt opgenomen en die weer naar boven teruggestraald wordt. Door de lange wortels wordt uit grote diepte het water omhoog gehaald en door de hele plant loopt een geweldige sapstroom, door de wijdeste vaten van het plantenrijk. De wijnstok groeit graag op een kalkhoudende bodem en bevat ook zelf heel veel kalk. Dit mineraal heeft een relatie tot de aardzwaarte, het 'incarneert', zoals onder andere te zien is aan het feit dat het hoofdbestanddeel is van onze botten. Maar al die zware aarde-stoffen zijn op een wonderlijk 'lichte' manier opgelost in het sap van de druiven. De wijnstok heeft de kracht van de omvorming, het vermogen om dode aardse stof met het leven te verbinden.

Zo zien we de tegenstelling: in het naar de hemel strevende graan sterft de kosmos en wordt aards en in de het aardse omarmende wijnstok wordt substantie met de lichtheid van het leven doordrongen. Voordat deze twee brood en wijn kunnen worden moet de mens echter nog veel werk verrichten. Het oogsten en malen van het graan, het maken van het deeg en het bakken van het brood, ze horen ten diepste bij de menselijke ge-

schiedenis, bij elk volk en bij elke cultuur op een geheel eigen wijze. Ook het persen van het sap uit de druiven behoort tot de oerbeelden in sprookjes en in de bijbel, dat net als alles wat met het brood te maken heeft verwijst naar de relatie van de mens tot de aarde en tot de goddelijke wereld.

Het brood dat voor de dienst wordt gebruikt is wit brood van gezeefd meel. Er wordt wel eens gevraagd: waarom wordt er geen gezond bruin brood gebruikt? Dat wat bruin brood gezond maakt, is eigenlijk het moeilijk verteerbare buitenste deel van de korrel dat de darmen stimuleert. Maar het zonlicht is het meest samengebond in het zetmeel en in die vorm kan het geheel opgenomen worden door het lichaam.

Een andere vraag is vaak: waarom wordt er in de Christengemeenschap druivensap gebruikt, wijn bevat toch per definitie alcohol? Daarbij kan het volgende bedacht worden: het laatste avondmaal, dat Jezus met zijn leerlingen op de donderdag voor zijn sterven vierde, was in een huis en naar de ritus van de Esseërorde. Van deze Esseërs was bekend, dat zij geen alcohol dronken. Alcohol conserveert, het maakt druivensap houdbaar. Maar dat duidt erop, dat in alcohol doodskrachten aanwezig zijn. In het gistingsproces van druivensap naar wijn vallen die stoffen, die op zo wonderbaarlijke wijze in de druif aan het leven gebonden waren, als droesem naar beneden. Juist het feit dat druivensap bederfelijk is, geeft aan dat levenskrachten erin werkzaam zijn.

Wierook

De wierook, die op het gloeiende kooltje wordt gestrooid, bestaat uit drie onderdelen: ondoorzichtige lichtgele korrels, doorzichtige gele korrels en kleine zwarte stukjes. Alle drie zijn ze van planten afkomstig, namelijk van de wierookboom (*Boswellia*), van de styraxboom en van de jeneverbes.

De wierookboom groeit voornamelijk in Somalië, Soedan, Ethiopië en Zuid Egypte, waar het warm en droog is. Daar heeft de boom

De wierookboom (Boswellia)

vaak te lijden van houtwormpjes, die minuscule gangetjes in het hout maken. In de levende huid tussen de bast en het hout, het cambium, wordt dan een melkachtige hars afgescheiden, die die gangetjes opvult en de boom heelt. De wierookboom heeft zeer opvallende bloemen en de fijne etherische oliën, die andere planten in de bloemen laten ontstaan, zitten bij deze struikachtige boom in deze vloeistof en wel met een heel bijzonder boeket van geuren. Al heel lang geleden werd ontdekt dat die bijzondere geur in wolken vrijkomt, wanneer de korreltjes in aanraking gebracht worden met gloeiend houtskool. Het werd gebruikt bij het mummificeren in Egypte en al duizenden jaren bij de voorchristelijke mysteriën en bij religieuze erediensten.

De tweede soort korreltjes is ook een hars van een boom die in het Midden-Oosten groeit, van Turkije tot in Iran. Deze styrax wordt in de bast gevormd, net als bij de spar. Ook bij deze boom gaat het aroma in de hars zitten en ook hier wordt het sap, dat hard wordt aan de lucht, gewonnen door een

snede in de bast te maken. De styrax werd onder andere net als wierook gebruikt bij de feniksmysteriën in Foenicië, waar al in de voorchristelijke tijd het geheim van dood en opstanding werd beleefd.

De jeneverbes tenslotte stamt uit Europa, uit het geheimzinnige heidellandschap. Daar kunnen we ook nu nog jeneverbesstruiken zien staan, iedere struik individueel gevormd, bijna als een mensengestalte. De wat wrange maar aromatische vrucht was voor de druïden wat de wierook in andere culturen was: de geur en de rook speelden een belangrijke rol bij hun rituelen en was voor hen een hulp bij het benaderen en ervaarbaar maken van de godenwereld.

Onze wierook is zo een echte drie-eenheid, waarin spiritualiteit uit drie continenten vertegenwoordigd is en uit drie gebieden van het plantenwezen: uit het celvormende gedeelte, uit de bast en uit de vrucht. In deze bijzondere samenstelling is de wierook niet bedwelmend, maar heeft een opwekkende werking.

Het offer in de mensenwijdingsdienst

door Myriam Driesens (geestelijke, gemeente Eindhoven)

Het tweede gedeelte van de mensenwijdingsdienst wordt het offer genoemd. Dit lijkt enigszins merkwaardig, omdat zich ook in de verwandeling een offer voltrekt. Ook de substanties die traditioneel met het offer in verband worden gebracht, brood en wijn, worden hier nog niet genoemd; naar het brood wordt helemaal niet verwezen en de wijn (vermengd met het water) is hier nog 'de drank der gezondheid'. In het verwandelingsgedeelte gaat het om het Christusoffer. De vraag rijst dan wat er, voorafgaand aan het Christusoffer, in dit tweede gedeelte van de mensenwijdingsdienst wordt geofferd.

Het brood blijft – letterlijk – op de achtergrond

Net vóór het begin van het offergedeelte heeft de celebrerende priester het kelkdoekje, dat over kelk en pateen lag, weggenomen. Daardoor wordt, alleen zichtbaar voor de priester, de inhoud van de pateen onthuld: ongeveer evenveel ronde schijfjes brood als er mensen zijn in de dienst. Ze werden bij het begin van de dienst mee naar binnen gebracht door de priester, dit in tegenstelling tot het water en het druivensap die door de ministrant, de gemeente vertegenwoordigend, werden klaar gezet nog vóór de dienst begon. De pateen met het brood wordt achter de kelk op het altaar geplaatst om pas in het verwandelingsgedeelte actief in het cultische gebeuren te worden opgenomen. In het offergedeelte gaat het om de kelk!

Vruchten van het menselijk bestaan

In het woord 'offeren' klinkt de betekenisnuance 'aanbieden, offeren' mee. In het Engelse 'to offer' is dat zelfs de hoofdbetekenis. Wat kan een mens God aanbieden? Niets anders dan de vruchten van zijn bestaan. Toen de mens nog niet zo'n grote binnenwereld had en met zijn ziel in grote eenheid met de buitenwereld leefde, waren dat nog heel con-

crete dingen zoals een dier uit de kudde of vruchten van het veld. Tegenwoordig offert de mens in de eerste plaats de vruchten van het werk dat hij in zijn ziel verricht.

In zekere zin ging het in oude tijden niet om het dier of het gewas op zichzelf, maar om wat ze voor de mens betekenden: niet alleen materiële bestaanszekerheid, maar ook en vooral een bevestiging van zijn bestaan. Want door in de wereld te werken werd de mens zich bewust van zichzelf en daardoor ook van de goddelijke wereld. In de vruchten van zijn arbeid ervoer de mens het welgevalen en de bemoediging van God. In het offeren schonk hij iets terug van wat hij gekregen had. Daardoor kwam zijn werk in een verhouding tot het goddelijke te staan, waardoor het geïnspireerd kon worden. Waar dat niet (meer) gebeurde of waar het offeren een uiterlijke aangelegenheid werd, ging de menselijke arbeid onvermijdelijk steeds meer materialistisch-egoïstische doeleinden dienen.

Melchisedek als hogepriester
Mozaiek in Ravenna, 6e eeuw

De drank der gezondheid

De vruchten van het werk in en aan de ziel drukken zich uit in het gedachteleven, in de gevoelens en in het handelen. Ook die vruchten leiden tot een versterking van het zelf, meer bepaald van het zelfgevoel. Als ik, om een onschuldig voorbeeld uit het wilsgebied te nemen, werk aan de tendens die in mij leeft om datgene wat gedaan moet worden voor mij uit te schuiven en ik merk op een dag dat ik erin geslaagd ben om deze zwakte een beetje onder controle te krijgen, dan voel ik me een beter mens. Jazeker, ik voel me een *beter* mens. Blijft het daarbij, dan dreigt het gevaar van een verfijnd en subtiel egoïsme. Want als we eerlijk zijn, dan moeten we toegeven dat de sterkste motivatie om aan onszelf te werken te vinden is in het feit dat we er ons beter door voelen.

Op zich is daar niets mis mee, omdat het uiteraard de bedoeling is om een beter mens te worden. Het gaat erom de illusie te overwinnen, dat ik dit alleen met mijn gewone dagelijkse 'ik' heb volbracht. Als we nauwkeurig observeren wat er gebeurt bij het werken aan ons zelf, dan ontdekken we hoe daar in werkelijkheid een intiem samenwerken plaats vindt met een zich niet opdringend hoger Zelf. Met andere woorden: mijn hoge-

re Ik krijgt van mijn gewone ik de ruimte om in en aan mijzelf te werken. Al het goede in mij wordt dan ervaren én als de vrucht van dat intieme samenwerken én als pure genade. Zo zal ik ooit helemaal mijn gehele gezonde Zelf kunnen worden. Mijn hogere Ik is de Christus in mij, die in ieder mens werkt.

Nu wordt duidelijk waaruit de 'drank der gezondheid' bestaat die geofferd wordt, welke geestelijke substantie zich met de vloeistof verbindt. In deze drank vloeien samen de vruchten van het werken aan de ziel: namelijk alles wat een beetje meer Christus is geworden in ons, alles wat doorchristend is in de ziel.

De offerende gemeente

In de kelk vloeit de offersubstantie van de gemeente. De individuele bijdragen lossen op in het geheel. Ook dat is een aspect van het offeren. Het maakt dat ik enerzijds geen aanspraak maak op een persoonlijke genade die in verhouding staat tot het geofferde. Iedereen krijgt wat hij nodig heeft. Anderzijds is het zo, dat pas met vereende krachten een groep mensen het eigenlijke Christusoffer een realiteit kan laten worden in het verwandelingsgedeelte. Zo wordt gebouwd aan de liefdesgemeenschap van en in de Christus.